

סיפור המן-התלונה, חמשת ההיגדים והנסיון

אליעזר דניאל יסלזון

חמישה היגדים עוקבים, הפותחים באמירה חדשה, כפי שמתואר בטבלה הבאה,

היגד	פסוקים	מי אמר למי
א	ד'-ה'	דברי ה' למשה
ב	ו'-ז'	משה ואהרון לבנ"י
ג	ח'	משה אל בנ"י
ד	ט'-י'	משה לבנ"י ע"י אהרון
ה	יא-י"ב	דברי ה' למשה

הדובר והשומע משתנים מהיגד להיגד, ונראה שאין קשר רציף בין התכנים שבכל היגד. זאת ועוד, התגובה הראשונה של הקב"ה לתלונת העם, המפורטת בהיגד הראשון, כמעט ואינה מתייחסת לתלונה עצמה.

בשעורנו, ננסה לבחון ולפרש את חמשת ההיגדים של התגובה, ולהציע בעקבות כך מסר מרכזי נוסף לפרשת המן כולה.

ג. התלונה

(א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶדְבַר-סִין אֲשֶׁר בֵּין-אֵילִם וּבֵין סִינַי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ב) וַיִּלְוּנוּ כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר: (ג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי-יִתֵּן מוֹתָנוּ בְּיַד-ה' בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל-סֵדֶר הַבָּשָׂר בְּאֲכָלְנוּ לֶחֶם לֶשֶׁבַע כִּי-הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת-כָּל-הַקְּהָל הַזֶּה בְּרַעַב: ו

התלונה מתבססת על סכנת הרעב המאיימת להמית את העם במדבר. העם מתלונן ומשווה את מצבו המעורער במדבר למצב הוודאי ששרר במצרים. העם אינו מסתפק בבקשת מזון שיציל אותם מחרפת הרעב. החיים במצרים מתוארים כחיים לצדו של סיר הבשר, והמוות במצריים אינו בזוי כמוות במדבר בעקבות הרעב. העם טוען עוד כנגד משה ואהרון, שהליכתם דרך המדבר במסלול

תקציר

סיפור ירידת המן פותח בתלונת העם על מיתתו ברעב. השעור מנתח את תגובתם המסורבלת מעט של הקב"ה ושל משה לתלונה זו, המתוארת על ידי סדרה של חמישה היגדים עוקבים. בשעורנו ננסה להסביר את הקשר בין היגדים נפרדים אלה, ולהציג את המסר האמוני העולה מהם. מסר זה הוא הנסיון הבסיסי שהקב"ה שם בפני העם עם הורדת המן.

א. הרקע

פרשת המן היא סיפור ייחודי בתולדות מסעות העם במדבר.

הסיפור כמעט אידילי. העם יצא זה עתה ממצרים, עבר את ים סוף וחזה בהטבעת המצרים בו, והחל את דרכו לארץ כנען דרך המדבר. בדיוק חודש לאחר יציאת מצרים, כנראה לאחר שכלה המזון אותו נטלו עמם, טוען העם כנגד משה ואהרון שהוצאתם למדבר מסכנת את חייהם, כמי שעומדים למות ברעב במדבר.

בתגובה לתלונה זו מתחילה הירידה היומית של המן, המלווה במעשה נסים מתמשך. המן יורד ששה ימים בשבוע, ושובת בשבת. המן לא ניתן לשמירה, אך ביום ששי בכל שבוע המן נשמר כמנת המזון הנוספת המיועדת לשבת.

פרשת המן מתוארת בפרק ט"ז ומתחלקת לארבע פרקים,

1. א-ג התלונה
2. ד-יב תגובת ה' ותגובת משה ואהרון-ההודעה על המן
3. יג-לא ירידת המן ומצוות השבת
4. לב-לו המן הנשמר לדורות

ב. הבעיה הפרשנית

הקטע השני-תגובת ה' ותגובת משה ואהרון לתלונת העם בפסוקים ד'-י"ב, מעמיד בפני הלומד בעיה פרשנית עקרונית. הקטע כולל

שנבחר, אינה יוזמה של הקב"ה, אלא יוזמה עצמית שגויה ופסולה שלהם. הטבלה הבאה מסכמת את שלושת שלביה של התלונה, כפי שעולים מפסוק ג':

פסוק ג'-מרכיבי התלונה במדבר סין		
המצוי	הרצוי	
מוות ברעב	מוות (טבעי) ביד ה'	1
מדבר-ואי יציבות כלכלית	מצרים-סיר הבשר ולחם לשובע	2
כי הוצאתם אותנו (על דעתכם)		3

ד. חמישה היגדים של תגובה

התגובה לתלונת העם מפורטת בחמישה היגדים עוקבים.

היגד א'. (ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטְלוֹ דְּבַר-יָוִם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנֹכְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם-לֹא: (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר-יִבְיֹאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-יִלְקְטוּ יוֹסֵם, יוֹסֵם: ס

היגד ב'. (ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעֹתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ז) וּבִקֶּר וּרְאִיתֶם אֶת-כְּבוֹד ה' בְּשִׁמְעוֹ אֶת-תְּלַנְתֵיכֶם עַל-ה' וְנַחֲנוּ מָה כִּי תִלּוּנוּ תִלְוֵנוּ עֲלֵינוּ:

היגד ג'. (ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעָרֹב בֶּשֶׂר לְאָכֹל וּלְחֶם בְּבִקֶּר לְשִׁבְעַת בְּשִׁמְעַת ה' אֶת-תְּלַנְתֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עֲלָיו וְנַחֲנוּ מָה לֹא-עֲלֵינוּ תְּלַנְתֵיכֶם כִּי עַל-ה':

היגד ד'. (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אָמַר אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָרְבוּ לִפְנֵי ה' כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתֵיכֶם: (י) וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר וְהָנְהָלָה כְּבוֹד ה' נִרְאָה בְּעַנְנֹ: פ

היגד ה'. (יא) וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) שָׁמַעְתִּי אֶת-תְּלַנְתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבַר אֱלֹהִים

לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו- לחם וידעתם כי אני ה' אלהיכם:

ננסה לבחון את היחס שבין התלונה לתגובה, ואת היחס ההדדי שבין ההיגדים השונים. על פי הפשט נראה שהתורה מתחילה בהיגד חדש, כדי להשמיע שההיגד הקודם זכה להתייחסות מסוימת של השומעים. חלק מפרשנות ההיגדים תחייב אותנו להציע את התגובה הנעלמת הזו של השומעים.¹

ה. ההיגד הראשון-דברי ה'

(ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטְלוֹ דְּבַר-יָוִם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנֹכְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם-לֹא: (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר-יִבְיֹאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר-יִלְקְטוּ יוֹסֵם, יוֹסֵם: ס

התכנית המקורית בהורדת המן היתה להציג לעם ניסיון מתמשך

ההיגד הראשון נמסר למשה בסמוך לתלונת העם, ללא שמשה מבקש זאת. התגובה הישירה של הקב"ה, חריגה בסיפור תלונות בני ישראל, בהם מקובל שתגובת הקב"ה נמסרת רק לאחר פנייתו המפורשת של משה רבנו.²

¹ כאמור מבנה התגובה המפורט בחמישה היגדים עוקבים ללא הפסק, מורה בהכרח על כך שבין היגד להיגד התקבלה תגובה מצד שומעי ההיגד. תופעה דומה מצינו אצל שיחת המלאך והגר בפרשת לך לך. (בראשית טז). המלאך פונה אל הגר בשלושה היגדים עוקבים, ותגובתה לא מובאת. (ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלְאָךְ ה' שׁוּבִי אֵלַי גְּבַרְתִּי וְהִתְעַנִּי תַחַת יְדֵי: (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלְאָךְ ה' הֲרָגָה

² לדוגמא בפרק הקודם בחניית העם במרה נאמר, (שמות טו), (כד) וַיִּלְוּ הָעָם עַל-מֹשֶׁה לֵאמֹר מִה-נִשְׁתָּה: (כה) וַיִּצַּעַק אֶל-ה' וַיִּנְרְהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל-הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם לֹ חֶק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נָסָהוּ. ובהמשך

נראה שתגובתו הישירה של הקב"ה באה להדגיש שתכנית הורדת המן אינה תגובה שבדיעבד, הנמסרת למשה לאחר תלונת העם. מדובר בתכנית מקורית, שתוכננה עוד לפני תלונת העם, במטרה לגרום לעם לחיות במדבר בקרבה בלתי אמצעית לקב"ה.³ מכאן נקבעים יעדיה של התכנית המקורית. התכנית אכן כוללת את הורדת המן כדי להשביע את העם.

אך בנוסף כוללת התכנית עוד שלושה מרכיבים, כך שמתקבלים בסך הכל ארבעה יעדים בתכניתו הישירה של הקב"ה: [1] המן ינתן כלחם [2] הנתינה תהיה יומית [3] המן ילקט ביום ששי עבור השבת [4] נתינת המן תהווה נסיון אמוני עבור העם. ארבע מרכיבים אלה מסוכמים בטבלה הבאה.

תגובת ה'-תכנית המן			
4	3	2	1
תכלית ערכית	אופן המימוש	אופן המימוש	תכלית חיונית
למען אנסו	ביום הששי לחם משנה	דבר יום ביומו	לחם מן השמים

1. התלות המוחלטת והנסיון

המרכיב המרכזי של התכנית שאינו קשור להאכלת העם, הוא הניסיון. או על פי דברי הכתוב, 'למען אנסנו הילך בתורתך אמ-לא'. רש"י קושר את הניסיון לסיפא של הדברים, המבוטאים במילים 'הילך בתורתך'. לדעתו הניסיון הוא השמירה על המצוות הקשורות לירידת המן והמפורטות בהמשך הפרשה. ואלה דבריו,⁴ רש"י, למען אנסנו הילך בתורתך - אם ישמרו את המצוות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט.

הרשב"ם ובעקבותיו הרמב"ן מסתייגים מגישתו המצמצמת של רש"י. לדעתם הניסיון קשור לנתינה היומיומית של המן, היוצרת תלות מוחלטת של העם בקב"ה. בנסיבות אלה יתנסה העם ויבחן בתגובתו לתלות המתמדת הזו. וכך תארו זאת הרשב"ם והרמב"ן.

הפרשה במסה ומריבה, (שמות יז, ג) ויצמא שם העם למים וילן העם על-משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת-בני ואת-מקני בצמא: (ד) ויצעק משה אל-ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט ויסקלני. וכך גם בשתי תלונות העם שבפרשת בהעלותך.³ גישה זו הודגשה על ידי של הרש"ר הירש. ואלה דבריו בהתייחסו להיגד הראשון, (ד) הנני. דבר זה אמר ה' אל משה, לא בעקבות אי הרצון (התלונה) שבקרב העדה, אלא בעת ובעונה אחת עם השמעת התלונות, ומבלי שמושה פנה אל ה' בתחינה ובבקשה כמו לעיל טו, כה

רשב"ם,

(ד) למען אנסנו - מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורתך, כמו שמפורש בפרשת והיה עקב ויענך וירעיבך [וגו']:

רמב"ן,

(ד) למען אנסנו הילך בתורתך - אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט. לשון רש"י. ואיננו נכון, ... כי נסיון הוא להם שלא היה בידם מזון, ולא יראו להם עצה במדבר רק המן, שלא ידעו מתחילה, ולא שמעו מאבותם, ויורד להם דבר יום ביומו וירעיבו אליו, ועם כל זה שמעו ללכת אחרי השם לא מקום לחם:

פרטי תכניתו של הקב"ה מצביעים על כך שהתכנית לא באה בהכרח כתגובה לתלונת העם. התכנית הותוותה מראש במטרה להשביע את העם בלחם, ובמקביל ליצור תלות מלאה ומתמשכת של העם בקב"ה.

(בסיפור מרה). תשובת ה' על תלונות העם באה רק בפסוקים יא - יב. וזה פירוש "הנני": כבר אני מוכן ומזומן. עוד בשעה שהבאתי את העם אל המדבר, גמרתיו אומר לפרנס אותם בדרך זו:

⁴ הכוונה לציוויים שבפסוקים י"ט וכ"ה, (יט) ויאמר משה אל-הם איש אל-יתר ממנו עד-בקר, (כה) ויאמר משה אקלהו היום כי-שבת היום לה' היום לא תמצאנהו בשדה.

תלות זו מהווה בסיס לניסיון מתמשך של העם. העם נבחן בהתייחסותו הראויה לקב"ה כזן ומפרנס לכל, בכל עת ובכל שעה.⁵

ז. ההיגד השני-דברי משה ואהרון אל העם
(ו) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְרַב וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:** (ז) **וַבִּקְרָא וּרְאִיתֶם אֶת-כְּבוֹד ה' בְּשִׁמְעוֹ אֶת-תְּלַנְתִּיכֶם עַל-ה' וְנַחֲנוּ מִה כִּי תִלוּנוּ תִלְיִנוּ עֲלֵינוּ:**

ירידת המן היא ראייה ממשית של כבוד ה' לאחר ששמע משה את תכניתו של הקב"ה, הוא מעבירה כמות שהיא אל העם ביחד עם אהרון אחיו. צירופו של אהרון נובע מכך שהעם טען שהיציאה למדבר היתה יוזמה אישית של שניהם.

קבלת הלחם מן השמים היא בעיני משה ואהרון **מעמד נסי מיוחד** המתואר על ידם כ'**ראיית כבוד ה'**. ההבטחה של הראייה היומית והמתמדת של כבוד ה', אמורה לרכוש את לב העם, ולשכנעו שבעיית הרעב תבוא כך על פתרונה. משה מנסה להציע לעם חיים של התעלות מתמשכת, ואינו נזקק כלל לפרטי המזון שינתן להם.

נמצא שההיגד השני של משה ואהרון, הוא הפרשנות המיידית שלהם להיגד הראשון של הקב"ה. על פי שני ההיגדים האלה, **העם נקרא לחיות במצב של התעלות מתמדת. העם נקרא לראות את כבוד ה' בכל יום.** בתוך חיים שכאלה נפתרת בעית הרעב כאילו מעצמה. לכן אין מקום לתלונות על מחסור בצרכים גשמיים כמו מזון. חיים ברמה שכזו הם הניסיון שרוצה הקב"ה לנסות בו את העם.

בתשובת ה' בהיגד הראשון לא מצינו כל התייחסות לתלונת העם על יוזמתם האישית כביכול של משה ואהרון. לכן מפנים משה ואהרון את התלונה לייעדה הנכון, אל הקב"ה.

הם מציינים שה' אכן שמע את התלונה, ויש להעבירה אליו, ולהסיר מהם כל אשמה.

ח. ההיגד השלישי-דברי משה אל העם
(ח) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעֶרְב בָּשָׂר לְאֹלֵל וְלֶחֶם בַּבֶּקֶר לְשִׁבְעַ בְּשִׁמְעַ ה' אֶת-תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנַחֲנוּ מִה לֹא-עֲלִינוּ תִלְנַתִּיכֶם כִּי עַל-ה':**

ירידת המן ועלית השלו ימציאו לבני את המזון הנדרש

נראה שההיגד השני בו ניסו משה ואהרון להרגיע את העם בתאור של ראיית כבוד ה' בכל בוקר, לא השיג את מבוקשו. העם אינו מוכן לחיות חיים של התעלות מתמדת. **העם דורש התייחסות לבעיית הרעב הממשית.** לכן נאלץ משה לחזור על דבריו שבהיגד הקודם, ולשלב בתוכם את מתן הבשר בערב ואת מתן הלחם בבוקר. לא עוד תאור של התעלות העם בצורה כוללת, אלא מתן של '**בשר בערב לאכול ולחם בבוקר לשבוע**'. גם כאן מסיים משה דבריו בהתייחסו לתלונה האישית של העם נגדו ונגד אהרון אחיו.

כיצד הובטח הבשר?

כשמשה עובר כאן לתאור הממשי של המזון הניתן לעם, **מוזכרת לראשונה הענקת הבשר בערב.** אזכור זה משך תשומת לבם של הפרשנים, שהרי הבשר לא הוזכר כלל בתגובתו הראשונה של הקב"ה בהיגד הראשון. בגישת הפרשנים ניתן להבחין בשתי שיטות עיקריות.

רבי יצחק אברבנאל סבור ש**משה אכן הוסיף** נתינת **הבשר מדעתו**, לאחר שעמד על צרכי העם. הקב"ה מסכים לדעתו של משה וחוזר על הדברים בהיגד החמישי. כך מיושם הכלל הידוע 'צדיק גוזר והקב"ה מקיים'. או בלשון של

⁵ ניתן אולי לייחס עמדותיהם של הרשב"ם ושל הרמב"ן גם לפירוש רש"י שהובא לעיל. שהרי ללא ספק ייעודן של שתי המצוות של המן אליהם התייחס רש"י בהגדירו את הניסיון, הוא להגביר את התלות בקב"ה, כפי שהדגישו

הרשב"ם והרמב"ן. האיסור להותיר ממנו עד בוקר נועד לטפח התלות המחודשת בכל יום, והשביתה בשבת נועדה להדגיש את הצורך בתגובה הדינמית והמשתנה של העם מיום ליום.

האברבנאל 'שיהיה (הקב"ה) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים'.

לעומתו נאמן הרמב"ן לכלל על פיו 'עשירים דברי תורה במקום אחד, ועניים במקום אחר'. אם הזכיר משה את הבשר, משמע שכך ציווהו הקב"ה בפירוש. אין דרך התורה לטרוח ולהשמיע הדברים גם בעת ציווים הראשון, וגם לאחר מכן בעת שיימסרו לעם.⁶

ט. ההיגד הרביעי-דברי משה אל העם באמצעות אהרון

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אָמַר אֶל-כָּל-עַדְתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי ה' כִּי שָׁמַע אֶת תְּלִנְתֵיכֶם: (י) וַיְהִי כַדְבָּר אֲהֲרֹן אֶל-כָּל-עַדְתֵּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְבוֹד ה' נִרְאָה בְּעַנְנָן:

כבוד ה' נראה כדי להראות שהיוזמה היתה שלו ית' ולא של משה ואהרון

שתי האמירות של משה אל העם בהיגד השני והשלישי, לא שכנעו כנראה את העם שלא מדובר כאן ביוזמתם האישית של משה ושל אהרון. שכנעו העם שמדובר בתכנית אלוקית, מחייב קבלת עדותו המפורשת של הקב"ה, ולכך מיועד ההיגד הרביעי.

משה מבקש מאהרון לכנס את העם ולפנות אל המדבר. כבוד ה' נראה אליהם כדי לשכנע אותם שיציאתם למדבר היתה בהתאם לתוכניתו של ה', ואין בה כל יוזמה אישית של משה ושל אהרון.⁷

י. ההיגד החמישי-דברי הקב"ה אל משה (יא) וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) שָׁמַעְתִּי אֶת-תְּלִנְתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבַר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבְבִקְרָתְשָׁבְעוּ-לֶחֶם וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם:

ידיעת ה' לעומת ראית כבוד ה'
ההיגד החמישי והמסכם, נאמר על ידי הקב"ה למשה, לקראת הורדת השלו והמן.

ההשוואה של שני ההיגדים של הקב"ה, ההיגד הראשון וההיגד החמישי, מצביעה על **שוני מהותי** בין ההיגדים.

ההיגד הראשון של הקב"ה עם הסברו של משה בהיגד השני, הציגו את התכנית המקורית שקראה לעם להתעלות בכל יום לדרגה של **ראית כבוד ה'**. לעומתם נראה שבהיגד החמישי, ההיגד האחרון של הקב"ה, משווה הקב"ה את אמירתו לזו של משה, כפי שהוצגה בהיגד השלישי. למעשה מוצגת כאן **נסיגה מהתכנית המקורית**. יש כאן התייחסות מפורשת לתלונת העם, ויש כאן מעין ויתור על התכנית המקורית שכללה את **ראית כבוד ה'**. באמירתו הנוכחית מבטיח הקב"ה את אספקת המזון בערב ובבוקר, וממיר את הנסיון הכלול בהיגד הראשון ובהיגד השני ה**כולל את ראית כבוד ה'**, בדרישה כללית **לדעת את ה'**.

ההשוואה בין התכנית המקורית כפי שהוצגה בהיגד הראשון והשני, לעומת התכנית החדשה שהוצגה בהיגד החמישי והאחרון, מוצגת בטבלה הבאה,

⁷ גילוי מקביל של כבוד ה' כתגובה לתלונות העם על משה ועל אהרון, מצינו גם בהתקוממות של קרח ושל עדתו. (במדבר יז, ו) וַיִּלְנוּ כָל-עַדְתֵּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּחַלְתֵּי עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הַמֵּתִים אֶת-עַם ה': (ז) וַיְהִי בְהַקְהֵל הָעֵדָה עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן וַיִּפְּנוּ אֶל-אֱלֹהִים מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסֵּהוּ הָעַנְנָן וַיִּרְא כְבוֹד ה':

⁶ הרמב"ן מביא כראיה לכך את נאמר בהמשך פרשת המן, (לב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מִלֵּא הַעֲמֹל מִמֶּנּוּ לְמַשְׁמַרְתִּי לְדִרְתֵיכֶם. לא מצינו במפורש ציווי כזה של ה', אך למדנו על כך מתוך דבריו של משה.

תכנית מקורית בהיגד הראשון והשני	תכנית סופית בהיגד החמישי
	שמעתי את תלונות בני ישראל
הנני ממטיר לחם מן השמים	תאכלו בשר ותשבועו לחם
ולקטו דבר יום ביומו	
ביום הששי והכינו את אשר יביאו	
וראיתם את כבוד ה'	וידעתם כי אני ה' א-לוהיכם

יום. הנס המתמשך הוא המן היורד במשך ארבעים שנה עד בא ישראל אל ארץ כנען. **ירידתו היומית של המן היתה מלווה בנסים גלויים, ולא בכדי תאר משה את ירידתו היומית של המן כראייה היומית של כבוד ה'.**

יב. ארוע יהפוך לנס רק אם תלווה לו התגלות

הנס הראשון שקשור ליציאת מצרים הוא הסנה שבוער ולא מתכלה לעיניו של משה. בחינת התנהלותו של משה במעמד הסנה מהווה בנין אב להגדרתם של הנסים הגלויים. משה רואה בסנה מראה גדול ומופלא, ותגובתו הראשונית היא תגובה טבעית וסקרנית, (שמות ג),

(ב) וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בֹּעֵר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינֶנּוּ אֶקָּל: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְכֶּה נָא וְאֶרְאֶה אֵת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה.

תגובת משה מוכיחה שארוע חריג ולא טבעי אינו נתפס בעיניו כנס, אלא כארוע המחייב לבחון אותו ולעמוד על טיבו. רק לאחר שהקב"ה מתגלה אל משה מתוך הסנה, הופך הארוע לנס. ההתגלות והיא בלבד, גורמת לתגובתו של משה ביראה הראויה ובהסתרת פניו. (שמות ג),

(ו) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶ-לֹהֵי אַבְרָהָם אֶ-לֹהֵי יִצְחָק וְאֶ-לֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא מֵהַבַּיִט אֶל הָאֶ-לֹהִים:⁹

⁹ . הוגה הדעות בן זמננו שהרבה לעסוק בקשר שבין השגרה לנס ולהתגלות, היה ד"ר יצחק ברויאר. וכך פרש את מעמד הסנה. (י. ברויאר, ציוני דרך מוסד הרב קוק תשס"ז, עמ' 52, 'מופת נבואה ובראיה') משה אינו בן מדבר 'מאמין בפלאות', אינו 'רועה מחונן בדמיונות' הנוטה לראות בכל תופעה בלתי רגילה פריצה 'במהלך הטבעי של דברים'. הוא אינו הוזה הזיות אחוז התפעלות, ה'מכשיר' עצמו בצומות וסוגופים לראות את הפלא הנכסף תוך בלבול חושיו. **משה אינו מעלה על דעתו כלל שמעשה מופת לפניו, ומוסיף על כן לעמוד על**

יא. הנסים הגלויים והנסים הנסתרים
ההבדל שבין התכניות של הקב"ה, אותו הצגנו כוויתור,⁸ מבטא מסר אמוני רחב ועקרוני שעולה כמסקנה מפרשת המן דווקא. מסר זה עוסק במהותם של הנסים הגלויים והנסים הנסתרים.

הנסים הגלויים בגאולת ישראל ממצרים

תחילת התהוותו של עם ישראל במצרים מתוארת בתחילתו של חומש שמות. לאחר גיבוש העם ולקראת תום השעבוד במצרים, **חוה העם נסים גלויים כדבר המצוי בכל עת.** כך למדים אנו על ההתגלות הנסית של הקב"ה מתוך הסנה, כך מאומתת שליחותו של משה על ידי האותות, כך מושטות על המצרים עשרת המכות וכך עובר העם בים סוף בחרבה.

כל אלה הם נסים גלויים, חד פעמיים, עם ייעוד מוגדר. מטרתם כפולה, [1] לגרום למצרים לשלח את בני ישראל לחרות, [2] להוכיח לישראל ולמצרים כי הוא ה' האלוקים בקרב הארץ.

כשעובר העם למסעו במדבר בדרכו לארץ כנען, מתחילה תקופה חדשה. לצד **הנסים החד פעמיים** והמגמתיים שילוו את עם מעת לעת במדבר, מחליט הקב"ה לחנך את העם ולנסותו על ידי חשיפתו לנס מתמשך, המתחדש בכל

⁸ הרשות להשתמש כלפי שמיא בביטויים של **וויתור ושינוי רצון**, מתבססים על סיומה הידוע של פרשת בראשית, המהווה לדעתנו בנין אב להיתר להתייחס בצורה אנושית להתנהלותו של הקב"ה. בראשית ו, (ה) וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְקָל־יִצְרַל מַחְשַׁבְתּוֹ לָבוֹא רַק רַע קָל־קַיִם: (ו) וַיִּנְחַם ה' כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בְּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: (ז) וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל־פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ עַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתֶם: (ח) וְגַם מֵצֶאֱתָן בְּעֵינַי ה': פ

תופעה דומה מוצאים אנו בירידת המן הראשונה. מיד לאחר הצגת הורדת המן על ידי הקב"ה בהיגד החמישי, יורד המן לראשונה. למרות שהעם מצפה לירידת המן על פי הבטחותיו של הקב"ה ביד משה נביאו, ירידת המן נתקלת בתמיהה ובשאלה. העם עדיין לא מייחס לירידת המן את מעמדה המיוחד. נדרשת עדותו המפורשת של משה, כדי להבהיר לעם שמדובר בנס של ממש.

(יג) וַיְהִי בְעֶרְבַּ וַתַּעַל הַשָּׁלֹ וַתִּכַּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הֵיטָה שִׁכְבַּת הַטֹּל סָבִיב לְמַחֲנֶה... (טו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מִן הָאָדָם כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן ה' לָכֶם לֶאֱכֹלָה:

משני מקרים אלה נוכל ללמוד שראית המראה המופלא והחריג אכן מעוררת אצל הצופה סקרנות רבה. בתודעתו של הרואה לא מקבל המראָה מעמד של נס או של התגלות, אלא מעמד של ארוע טבעי חריג מהשגרה. מה שהופך את המראָה ממקרה חריג לנס, זו ההתגלות הנלווית או העדות החיצונית על ידי הנביא.

יג. הנס, הנסיון וידיעת ה'

על פי אבחנה זו נראה שהתכנית המקורית של הקב"ה, היתה להוריד את המן בכל יום כנס גלוי. נס גלוי שכזה היה מחייב ללוות את הורדת

המן בהתגלות יומיומית של כבוד ה'. ללא התגלות שכזו היתה ראיית המן הופכת לארוע מופלא אך שגרתי, ותו לא. וכך אכן הגיב העם בראותו לראשונה את המן, ובהציגו את השאלה **מן הוא?**

תגובת העם להיגד הראשון מפי הקב"ה, כפי שמשה הציגו בהיגד השני, גרמו לשינוי המתואר בתכנית. ירידת המן תעשה בדרך שגרתית יומיומית ורגילה. העם יתבקש להקפיד על המצוות הקשורות ללקיטת המן (איסור הנותר בכל יום ואיסור הלקיטה בשבת). העם יתבקש להטמיע את התובנה העקרונית שגם התהליך השגרתי של איסוף המן, הוא למעשה תוצאה של השגחתו הישירה של הקב"ה על עמו. זו היא ההמרה של ראית כבוד ה' על פי ההיגד הראשון והשני, לידיעת ה' של ההיגד החמישי.

הנסיון על פי התכנית הראשונה היה לבחון את יכולתו של העם להכיר בנס הגלוי, ואילו הנסיון על פי ההיגד החמישי הוא להכיר בנס הנסתר.¹⁰

יד. סיכום

התכנית הא-לוהית המקורית לניהולם של בני ישראל במדבר, נמסרה להם לאחר תלונתם הראשונה על הרעב הפוקד אותם.

מהנס הגלוי שכל שגרת חיינו היא שגרה של נסים. כאמור חוזר עקרון זה בפירושו של הרמב"ן פעמים מספר. כדוגמא נביא את פירושו לפרק י"ג בספר שמות. 'וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם (הדעות הכופרות בהנהגת ה'). כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם א-לוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחילה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמיתת הנבואה, כי ידבר הא-להים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כולה...ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון.

רמתה המוצקה של השכליות. משה רואה את האש בתוך הסנה, אך עודנו רואה אותה באמצעי הכרה אנושיים בלבד, ולפיכך אינו יכול לפי שעה אלא לקבוע תוך השתוממות, ש'מראה גדול' לפניו. מהיותו רחוק מאוד מליהיפז ול'האמין' במופת, אין ה'מראה הגדול' מניעו לעשות אלא מה שגם חוקר טבע מנוסה ומפוכח היה עושה 'אסורה נא ואראה!', שכן עדיין עדיין הוא נוטה להכליל את המאורע במערכת מושגי שייכות, שהיש מוכר על ידם, ולפיכך הוא שואל בצדק 'מדוע לא יבער הסנה?' רק מש'נגלה' האלוקים אליו אז-ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלוקים.¹⁰

כל מקום שנסה אינו אוכל מן האש, מותר לו לאדם לגשת כדי להסתכל בו בעיניו, אך במקום שפועל ה' בא לידי גילוי, שם אין מסתכלים בעיני בשר, שם יסתיר האדם את פניו לקריאת אדון העולמים.

¹⁰ מבין פרשני המקרא, מצטיין הרמב"ן בהתייחסותו ליחס הראוי שבין הנס הגלוי לנס הנסתר. מסקנתו היא שהנס הגלוי מחייב אותנו להסיק שכל הקורה לנו הוא בחזקת נסים נסתרים. ידיעת ה' האמתית היא ללמוד

העם נקרא להגיע לידיעת ה' על ידי שיכיר בכך
שנתינת המן הטבעית והיומיומית, היא הביטוי
האמיתי של הנהגת ה' ודאגתו לעמו.

על פי תכנית זו אמור היה העם לחיות את חייו
בדרגה הגבוהה של ראית כבוד ה', ומתוך כך
יזכה גם להורדת המן בדרך של נס גלוי.
תגובת העם גורמת לשינויה של התכנית, ולמתן
המן כתופעה טבעית ורגילה.
העם מצטווה להימנע מהאיסורים הנלווים
למתן המן.